

יצירת תרבות *de* חשיבה

דיווי? פרק'נס *

מספר פילוסופים ופסיכולוגים כתבו על החשיבות של "נטיות חשיבה". כאשר יש לאדם "נטייה" להתנהג בצורה מסוימת, יש לו יחס, הבנה והנעה הדוחפים אותו להתנהג בצורה זו. ללא קשר ליכולתו של הנרי להתמודד עם טיעונים, נראה שחסרה לו הנטייה לעשות זאת. הבנת החשיבות של נטיות החשיבה לצידם של כישורי חשיבה מציבה אתגר אמיתי. אנו מלמדים כישורים כל הזמן, על-ידי הסבר טכניקות, על-ידי תרגול ועל-ידי הדרכת התלמיד כיצד להצליח יותר. פחות ברור כיצד לטפח נטיות.

רמז לכך נמצא בניסיון החיים שלנו: אנשים רוכשים בחייהם נטיות באמצעות "תירבות". אנו גדלים, משחקים ועובדים במסגרות בהן מקובלים ערכים ונוהגים מסוימים. אנו לומדים לכבדם בדרך של אוסמוזה. המסקנה: כדי ללמד חשיבה, אין די בלימוד כישורים ואסטרטגיות; אנו צריכים ליצור סביבה "המתרבתת" תלמידים לנהוגי חשיבה טובים.

לא מזמן, חברי למקצוע ואנוכי עבדנו עם מורים על יצירת סביבה מתרבתת. מצאנו שמועיל להסתכל על תירבות כתהליך הכולל שלושת מרכיבים: נתינת דוגמה, יחסי גומלין והסברים ישירים. אנו סופגים תרבות כיוון שאנו נתקלים בנותני דוגמה - אנשים סביבנו, או דמויות היסטוריות או ספרותיות אשר מגלמים נורמות ונוהגים מסוימים; ומכיוון שיש לנו יחסי גומלין עם חברים, מורים, הורים ואחרים אשר מדגישים ציפיות מסוימות; ומכיוון שמדי פעם אנשים מסבירים כל מיני דברים באופן ישיר החל בכל הקשור לנימוסי שולחן ועד לקבלת החלטות שקולות יותר.

מה משמעות הדבר מבחינת ההוראה, לא מבחינת שיעורים חד-פעמיים, אלא מבחינת מבנה יום הלימודים? "אמנות יצירת הזדמנות" (Artful Opportunism) הינו מושג המפתח.

לפני מספר שבועות הגיעה לעיר עמיתה למקצוע אותה לא פגשתי זה מספר שנים. בשיחתנו דברנו על ניסיונותיה לעורר את תלמידי הקולג' לאמנות החשיבה. היא סיפרה על הנרי, תלמיד אשר במשך זמן רב נראה כלא תופס כלל, אך בסופו של דבר תפס: "אה, אני מבין" הוא אמר, "בקורס הזה את רוצה שאנו נסיק את מסקנותינו על בסיס של הגיון וטיעונים".

הערתו של הנרי מבהירה לנו דבר חשוב: חשיבה טובה הינה יותר מאשר כשרון ויכולת - זהו עניין של התחייבות. נראה שהנרי אינו מבין שהסקת מסקנות על בסיס הגיון וטיעונים הינה אסטרטגיה טובה לקורסים אחרים גם כן, וגם בשביל להתליט איזה וידאו לקנות, באיזה מקצוע לבחור או עבור איזה פוליטיקאי להצביע. זו אינה הדרך היחידה להגיע למסקנות, אך זוהי שיטה בעלת טווח יישום רחב ובעלת ערך רב.

האם צריך באמת להיות איכפת לנו המחנכים, אם להנרי איכפת מהגיון וטיעונים?! כן, למען החשיבה והלמידה של הנרי. הראשונה מבין סיבות אלו, המודגשת על-ידי התנועה לטיפוח מיומנויות חשיבה אומרת, שלחינוך יש אפשרות, ולכן גם חובה, לשפר את חשיבתם של התלמידים. מחקרים רבים מראים שלעתים קרובות אנשים אינם מנצלים את שכלם בצורה יעילה וכי הם יכולים ללמוד לעשות זאת באופן טוב יותר. הסיבה השניה, המודגשת על-ידי התומכים בקונסטרוקטיביזם¹ ובלמוד המתבסס על פתרון בעיות, אומרת, שאנשים לומדים בצורה הטובה ביותר כאשר הם חושבים על מה שהם לומדים. לימוד הוא תוצאה של חשיבה. ככל שהנרי ישקיע יותר בחשיבה, כך הוא יפיק יותר מתכנית הלימודים.

הצד השני של המטבע הקוגניטיבי

אם כישורי חשיבה ויכולת אינם מספיקים, למה עוד זקוק הנרי?

1 קונסטרוקטיביזם - גישה בפסיכולוגיה של הלמידה, המושפעת ממחקריו של פיאז'ה, לפיה הלמידה האנושית היא תהליך פעיל בו בני-אדם מפרשים את המציאות בהתאם למבנים קוגניטיביים מוטבעים.

* Perkins D. (1993). Creating a Culture of Thinking. *Educational Leadership* 51(3). ©

תורגם והודפס ברשות מ- Educational Leadership תרגום: מרים בוכניק, עריכה: יורם הרפז

ראיות היסטוריות בדיון על מה התרחש בפרק זמן מסוים.
 - לתייג ולהסביר מהלכי חשיבה טובים כאשר הם צצים. למשל: "יופי רונית, יש לך הוכחות לנושא סבוך זה. הן יעזרו לאנשים רבים לראות את ההגיון שבדבר".
 - בקשו מהתלמידים הסברים. למשל: "למה עלינו לחשוב באופן ביקורתי על פרסומות? מה יוצא לנו מזה?"

יצירת תרבות חשיבה

כמובן, שצריך יותר ממספר דקות כדי ליצור תרבות המטפחת נטיות חשיבה. יצירת תרבות חשיבה הינו תהליך מתמשך הדורש מאמץ מודע של מורים ותלמידים. יתכן שהדבר הקשה ביותר הוא הדרישה להיות מודעים למשמעות הכפולה של כל פעולה שאנו עושים: כל שאלה, תגובה, הערה ומשימה נושאת בתוכה לא רק מסר עיקרי, אלא גם מסר סמוי לגבי יחסנו לחשיבה, ללימוד ולחשיבתם של אחרים. "ירידה" על תשובה לא כל-כך מבריקה, או ביצוע מרושל של מטלה, שולחת מסר סמוי בנוגע למה שאנו מצפים מהתלמיד, ומה עליו לצפות מעצמו. אם אנו המחנכים יכולים לתוך עצמנו להתנהג כך שהמסרים הסמויים שלנו ישדרו את הדבר הנכון, טקטיקות התירבות שלנו ישפיעו בסופו של דבר אפילו על הנרי.

בכדי לספק מודל המורים יכולים:

- לתת דוגמה לתלמידיהם על-ידי הפסקה למטרות חשיבה על חשיבה, חשיבה בקול, הרהור ובחינת אפשרויות וכו'.
 - לשלב במהלך ההוראה דמויות היסטוריות או ספרותיות אשר מדגימות שיטות וערכי חשיבה טובה - למשל שרלוק הולמס, או ווטסון וקריק יוצרי מודל ה - DNA.

- להיות ערניים למקרים בהם התלמידים מגלים התנהגות היכולה לשמש כדוגמה ולהדגיש מקרים אלו כאשר הם מתרחשים.

בנוגע ליחסי גומלין המורים יכולים:

- לקחת "פסק זמן" המסמן לתלמידים שהכיתה פתוחה לחשיבה על החשיבה שנעשתה במהלך השיעור.
 - לנצל שיטות של למידה שיתופית, תוך כדי נתינת הוראות מדויקות כיצד למצות באופן שקול שיטות אלו.
 - לספק הערכות ולשתף את התלמידים בהערכה עצמית ובהערכת חבריהם בדרכים המכבדות ניתוח שקול ומנסחות סטנדרטים.

בנוגע להסברים המורים יכולים:

- לנצל הזדמנויות כדי להסביר רעיונות מפתח על חשיבה למשל, בהוראת היסטוריה להדגיש

חידת המלצר החמדן

הלוה אנשי צסקיט, שנכדו לארוחת צהריים, קיבלו חשבון צ"ס 300 ע"ת. כל אחד מהם נתן למלצר 100 ע"ת. בהנניצ המלצר לקופה נאמר לו כי חלה טעות וכי החשבון מסתכם ב-250 ק"א"ט בלבד. בדרכו להחזיר את הצוד"ץ לסוצדיט עלה בדעתו ה למלצר, שהתצ"ף הפנא איק לחלק צוד"ץ ה 50 ק"א"ט בין הלוה סוצדיט, כי הפ אינ"ס יודציט מהי הטעות בחשבון, וכי ישנח לקבל צוד"ץ. לפיכך, אמר למלצר 20 ק"א"ט והחזיר לכל סוצד 10 ק"א"ט. במצב שנוצר כל סוצד שילם 90 ק"א"ט, כלומר 270 ק"א"ט סה"כ; והמלצר אמר למלצר צוד"ץ 20 ק"א"ט. 270 וצוד"ץ 20 הפ 290; הסוצדיט שילמו בתחילה 300 ק"א"ט. האן נצ"מ 10 ק"א"ט?

רעיונות, שאלות, הסברים ופתרונות ניתן לשלוח אל:

גדעון ונר

מכון ברנקו וייס לטיפוח החשיבה

הנטקה 40

ירושלים, 96782